

Four triangles pointing towards the center: a red one at the top, a green one at the bottom-left, a green one at the bottom-right, and a red one at the top-right.

**Jordan B.
Peterson**

Two red triangles pointing towards the center, one on the left and one on the right.

**Mapy
smyslu**

**Architektura
přesvědčení**

Four triangles pointing towards the center: a green one at the top-left, a green one at the top-right, a red one at the bottom-left, and a red one at the bottom-right.

Argo

Jordan B. Peterson

**Jordan B.
Peterson**

**Mapy
smyslu**

**Architektura
přesvědčení**

Argo

Přeložil Jindřich Veselý

Maps of Meaning

Copyright © 1999 by Routledge

All rights reserved.

Authorised translation from the English language edition published by Routledge,
a member of the Taylor & Francis Group LLC

Czech edition © Argo, 2023

Translation © Jindřich Veselý, 2023

ISBN 978-80-257-3919-8 (váz.)

ISBN 978-80-257-4057-6 (e-kniha)

Vyslovím, co je skryto od založení světa.

Matouš 13,35

Předmluva

DESCENSUS AD INFEROS

Cosí neviditelného nás chrání před čímśi nesrozumitelným. Tím neviditelným je kultura, její intrapsychické nebo vnitřní projevy. Tím nesrozumitelným je chaos, z něž se kultura zrodila. Pokud dojde k narušení budovy kultury, bezděky se vrátí chaos. Uděláme cokoli – cokoli –, abychom se ochránili před takovým návratem.

„Samotná skutečnost, že se obecný problém zmocnil celé osobnosti a pohltil ji, je zárukou, že jej mluvčí skutečně zakusil, a možná ze svých útrap něco získal.

Poté pro nás bude reflektovat problém ve svém osobním životě, a tak nám ukáže pravdu.“⁴¹

Vyrostl jsem takříkajíc pod ochrannými křídly křesťanské církve. To znamená, že by snad moje rodina byla vysloveně nábožensky založená. V dětství jsem chodil na konzervativní protestantské bohoslužby se svou matkou, ta však nebyla dogmatická nebo autoritativní věřící a doma jsme nikdy nediskutovali o náboženských záležitostech. Otec byl podle všeho v zásadě agnostik, přinejmenším v tradičním smyslu. Odmítal do kostela dokonce i vkročit jindy než u příležitosti svateb nebo pohřbů. Historické pozůstatky křesťanské morálky nicméně prostupovaly naší rodinou a neobyčejně hluboce podmiňovaly naše očekávání i vzájemné reakce. V dobách mého dětství a dospívání většina lidí koneckonců dosud chodila do kostela; a navíc byla všechna pravidla i očekávání, utvářející středostavovskou společnost, v podstatě židokřesťanská. Dokonce i stále

početnější lidé, kteří nedokázali tolerovat formální obřady a věroučná přesvědčení, implicitně přijímali pravidla, tvořící křesťanskou hru – dosud podle nich hráli.

Když mi bylo zhruba dvanáct, matka mě zapsala na přípravu na konfirmaci; ta měla sloužit jako úvod do dospělého členství v církvi. Nechodil jsem tam rád. Nelíbil se mi postoj mých otevřeně zbožných spolužáků (bylo jich jen několik) a netoužil jsem mít jako oni neuspokojivé společenské postavení. Nelíbila se mi školská atmosféra přípravy na konfirmaci. Hlavně jsem ale nedokázal uvěřit vyučované látce. Jednou jsem se zeptal duchovního, jak se mu daří smířit příběh z knihy Genesis s teoriemi stvoření moderní vědy. Takové smíření neprovedl; navíc se zdálo, jako by jej v hloubi duše více přesvědčovalo evoluční hledisko. Beztak jsem hledal výmluvu, abych na přípravu mohl přestat chodit, a tohle byla poslední kapka. Náboženství bylo pro pověřivé slabochy a hlupáky. Přestal jsem chodit do kostela a připojil se k modernímu světu.

Třebaže jsem vyrostl v „křesťanském“ prostředí – a přinejmenším částečně díky tomu jsem prožil zdařilé a šťastné dětství –, byl jsem víc než ochotný odvrhnout strukturu, která mě podporovala. V církvi ani doma mým snahám o vzpouru vlastně nikdo nekladl odpor – částečně i proto, že lidé, kteří byli hluboce zbožní (nebo taková být chtěli), neměli k dispozici žádné intelektuálně přijatelné protiargumenty. Mnohá základní dogmata křesťanské víry byla koneckonců nepochopitelná, pokud ne vyložené absurdní. Nemohlo dojít k žádnému zrození z panny; podobně tomu bylo i s představou, že někdo vstal z mrtvých.

Vyvolala snad má vzpoura rodinnou nebo společenskou krizi? Nikoli. Moje jednání bylo v jistém smyslu tak předvídatelné, že nikoho nevyvedlo z míry, možná s výjimkou mé matky (ale i ona brzy rezignovala a přijala nevyhnutelné). Ostatní členové církve – mé „společenství“ – už velmi dobře přivykli stále častějšímu odpadlictví, a tak si toho ani nevšimli.

Vyvedla moje vzpoura z míry mě osobně? Pokud ano, všiml jsem si toho až po mnoha letech. Někdy v době, kdy jsem přestal chodit do kostela, se u mě rozvinul nezralý zájem o rozmanité a dalekosáhlé politické a společenské otázky. Proč jsou někteří lidé a obyvatelé některých zemí bohatí, šťastní a úspěšní, zatímco ostatní jsou odsouzeni k bídě? Proč si mocnosti NATO a Sovětského svazu ustavičně jdou vzájemně po krku? Jak vůbec mohli lidé jednat tak, jako jednali nacisté během 2. světové války? V pozadí těchto konkrétních úvah byla obsáhlejší, ale v té době nesprávně dosud nevyjádřená otázka: jak se stalo, že zlo – zvláště zlo podporované skupinami – začalo hrát ve světě takovou roli?

Opustil jsem tradice, které mi byly oporou, a zhruba ve stejné době skončilo i moje dětství. To znamenalo, že jsem neměl po ruce žádnou širší společensky vytvářenou „filosofii“, která by mi s počínajícím uvědomováním existenciálních problémů, provázejících dospělost, pomohla dospět k porozumění. Trvalo celé roky, než se plně projevíly konečné důsledky tohoto nedostatku. Mezitím však můj nezralý zájem o otázky morální spravedlnosti našel okamžité řešení. Začal jsem pracovat jako dobrovolník pro umírněně socialistickou politickou stranu a přijal stranickou linii.

Měl jsem dojem, že u kořene všeho zla je ekonomická nespravedlnost. Takovou nespravedlnost lze napravit přestavbou společenského uspořádání. Uskutečňováním svých ideologických přesvědčení jsem mohl sehrát roli v obdivuhodné revoluci. Pochybnosti zmizely; moje úloha byla jasná. Zpětně mě udivuje, jak stereotypní ve skutečnosti byly moje akce – či spíše reakce. Nedokázal jsem racionálně přijmout předpoklady náboženství – nikoli tak, jak jsem jim rozuměl. Následně jsem se obrátil ke snům o politické utopii a osobní moci. Do stejné ideologické pasti se v posledních staletích nechaly chytit miliony jiných.

V sedmnácti jsem odešel z města, kde jsem vyrostl. Přestěhoval jsem se poblíž a začal chodit na malou univerzitu, která nabízela první dva roky vysokoškolského vzdělání. Zapojil jsem se zde do univerzitní politiky – která byla tehdy více méně levicová – a byl jsem zvolen do správní rady univerzity. V té zasedali politicky a ideologicky konzervativní lidé: právníci, lékaři a podnikatelé. Všichni byli dobře (anebo přinejmenším prakticky) vzdělání, pragmatičtí, sebevědomí a upřímní; všichni dosáhli něčeho hodnotného a obtížného. Nemohl jsem si pomoci, musel jsem je obdivovat, třebaže jsem nesdílel jejich politický postoj. Skutečnost, že jsem k nim cítil obdiv, mě zneklidňovala.

Zúčastnil jsem se coby studentský politik a aktivní stranický pracovník několika sjezdů levicové strany. Doufal jsem, že napodobím socialistické vůdce. V Kanadě má levice dlouhou a úctyhodnou historii a přitahovala řadu skutečně schopných a starostlivých lidí. Nebyl jsem však s to v sobě vzbudit příliš velkou úctu k řadovým stranickým aktivistům, s nimiž jsem se na těchto shromážděních setkával. Zdálo se, že žijí, jen aby si stěžovali: často neměli žádnou kariéru; ani rodinu; ani ukončené vzdělání – nic než ideologii. Byli nervózní, podráždění, a v každém smyslu toho slova malí. Tak jsem stanul tváří v tvář zrcadlovému obrazu problému, s nímž jsem se setkával ve správní radě univerzity: nedokázal jsem obdivovat mnoho jednotlivců, kteří věřili stejným věcem jako já. Tato další komplikace podpořila můj existenciální zmatek.

Můj spolubydlící na koleji, pronikavě uvažující cynik, se k mým ideologickým přesvědčením vyjadřoval skepticky. Řekl mi, že celý svět nelze beze zbytku postihnout omezenou socialistickou filosofií. K tomuto závěru jsem více méně dospěl sám, ale výslovně jsem to nepřipouštěl. Brzy poté jsem nicméně četl knihu George Orwella *Cesta k Wigan Pier*. Tahle kniha mě nakonec rozložila – nejen mou socialistickou ideologii, ale mou víru v ideologické postoje vůbec. Ve slavné závěrečné eseji této knihy (napsané pro British Left Book Club – a k značnému zděšení jeho členů) Orwell popisuje velkou vadu socialismu a důvod, proč se mu často nedaří získat a udržet demokratickou moc (přinejmenším v Británii). Orwell v podstatě říká, že socialisté vlastně nemají rádi chudé. Prostě jen nenávidí bohaté.² Jeho myšlenka mě ihned zasáhla do živého. Socialistická ideologie sloužila jako maskování zášti a nenávisti, které se zrodily ze selhání. Mnozí ze stranických aktivistů, s nimiž jsem se setkal, používali ideály sociální spravedlnosti k racionalizaci vlastní snahy o osobní mstu.

Kdo může za to, že jsem chudý, nevzdělaný a nikdo mě neobdivuje? Je to očividně vina bohatých, dobře vzdělaných a uznávaných. Jak příhodně pak do sebe zapadaly potřeba pomsty s abstraktní spravedlností! Je přece jediné správné dostat odškodné od těch, kdo mají větší štěstí než já.

My jsme se s mými socialistickými kolegy samozřejmě nechystali nikomu ubližovat – právě naopak. Chystali jsme se věci zlepšovat – ale chtěli jsme s tím začít u druhých. Všiml jsem si pokušení skrytého v této logice, zjevnou chybu, nebezpečí – ale rovněž jsem viděl, že se to netýká jen socialismu. Podezřelý by měl být každý, kdo se chystal měnit svět změnou druhých. Pokušení takového postoje byla neodolatelně velká.

Problém nepředstavovala *socialistická* ideologie, ale ideologie jako taková. Ideologie zjednodušeně rozdělovala svět na ty, kdo mysleli a jednali správně, a ostatní. Ideologie skýtala svému stoupenci úkryt před vlastními nepříjemnými a nepřipustnými fantaziemi a přáními. Takové pochopení zničilo má přesvědčení (a dokonce i mou víru v přesvědčení), stejně jako plány, které jsem v důsledku těchto přesvědčení formuloval. Přestal jsem být takřikajíc s to rozpoznat, kdo je dobrý a kdo zlý – nevěděl jsem už, koho mám podporovat a s kým bojovat. Tento stav věcí se ukázal jako velmi obtížný, a to jak z hlediska pragmatického, tak i filosofického. Chtěl jsem se stát podnikovým právníkem – udělal jsem přijímací testy na práva a dva roky jsem navštěvoval příslušné přípravné kurzy. Chtěl jsem se naučit způsoby svých nepřátel a pak vstoupit na dráhu politika. Tento plán se rozpadl. Svět zjevně nepotřeboval dalšího právníka, a já ztratil víru, že toho umím dost, abych se dokázal vydávat za vůdce.

Zároveň jsem pocítil rozčarování ze studia politologie, původního hlavního předmětu mého studia. Přihlásil jsem se na tento obor, abych se dozvěděl víc o struktuře lidských přesvědčení (a z výše popsaných praktických, na kariéru orientovaných důvodů). Pořád mi připadala velmi zajímavá, když jsem v prvních letech vysokoškolského studia navštěvoval úvod do dějin politické filosofie. Když jsem se nicméně přestěhoval do hlavního kampusu univerzity v Albertě, můj zájem se vytratil. Učili mě, že lidé jsou motivováni racionálními silami; že lidská přesvědčení a jednání determinují ekonomické tlaky. Takové vysvětlení se mi nezdálo dostatečné. Nedokázal jsem věřit (a stále to nedokážu), že zboží – například „přírodní zdroje“ – má zjevnou a sobě vlastní hodnotu. Pokud však takovou hodnotu nemá, cena věcí musí být určována společensky nebo kulturně (nebo dokonce individuálně). Zdálo se mi, že takové určování hodnoty je *morální* – měl jsem dojem, že se jedná o důsledek morální filosofie přijímané dotyčnou společností, kulturou, anebo osobou. Čemu lidé ekonomicky přiřítali hodnotu, jen odráželo, co podle svého přesvědčení pokládají za důležité. Skutečná motivace tudíž musela sídlit v oblasti hodnot, a tedy morálky. Politologové, které jsem studoval, si toho nevšimli, anebo to pokládali za bezvýznamné.

Má náboženská přesvědčení, hned zkraje nesprávně utvářená, vyprchala, když jsem byl velmi mladý. Moje důvěra v socialismus (tedy v politickou utopii) zmizela s uvědoměním, že svět není výhradně místem ekonomiky. Moje víra v ideologii vzala za své, když jsem začal chápat, že samotná identifikace s ideologií představuje hluboký a záhadný problém. Nedokázal jsem přijmout teoretická objasnění nabízená zvoleným studijním oborem, a neměl jsem už ani praktické důvody pokračovat původním směrem. Po dokončení tříletého bakalářského studia jsem z univerzity odešel. Všechna má přesvědčení – která alespoň dočasně vnášela řád do chaosu mé existence – se ukázala jako iluze; nebyl jsem již s to vidět ve věcech smysl. Byl jsem nazdařbůh uvržen do proudu; netušil jsem, co mám dělat ani co si mám myslet.

Ale co ostatní? Existoval vůbec nějaký důkaz, že problémy, jimž jsem nyní čelil, někdy někdo přijatelně vyřešil? Obvyklé chování a postoje mých přátel a rodinných příslušníků nenabízely žádné řešení. Lidé, které jsem znal, nebyli o nic rozhodnější, cílevědomější nebo spokojenější, než jsem byl já. Zdálo se, jako by jejich přesvědčení i způsob existence pouze zakrývaly časté pochybnosti a hluboký neklid. Na obecnější rovině bylo ještě znepokojivější opravdu šílené aktuální dění. Velké společnosti světa horečně vytvářely nukleární stroj s nepředstavitelnou ničivou silou. Někdo

nebo něco plánovalo něco hrůzného. Proč? Lidé, kteří byli teoreticky normální a dobře adaptovaní, se prozaicky věnovali svým záležitostem, jako by se vlastně nic nedělo. Copak je to nezneklidňovalo? Nevěnovali tomu pozornost? A co já?

Můj zájem o obecné společenské šílenství a zlo ve světě – sublimovaný v dočasně poblouznění utopickým socialismem a politickými pletichami – se vrátil s tím větší silou. Nepochopitelná skutečnost studené války se stále silněji zmocňovala čelného místa v mém vědomí. Jak vůbec mohly věci dospět až sem?

Dějiny jsou blázinec

Obrátily každý kámen

A pokud je opravdu bedlivě studujeme

Dozvíme se bezmála vše

Nedokázal jsem pochopit závody v jaderném zbrojení: co by vůbec mohlo stát za riziko úplného zničení – nejen přítomnosti, ale také minulosti a budoucnosti? *Co by vůbec mohlo ospravedlňovat hrozbu úplné zkázy?*

Neměl jsem řešení, ale přinejmenším jsem darem dostal problém.

Vrátil jsem se na univerzitu a začal studovat psychologii. Navštívil jsem vězení s maximální ostrahou na okraji Edmontonu pod supervizí jednoho výstředního hostujícího profesora z univerzity v Albertě. Jeho hlavním zaměstnáním byla psychologická péče o vězně. Vězení bylo plné pachatelů vražd, znásilnění a ozbrojených loupeží. Při své první prohlídce jsem skončil v tělocvičně, poblíž posilovny. Na sobě jsem měl dlouhou vlhnou pelerínu, kterou jsem si koupil v Portugalsku, stylem tak rok 1890, a pár vysokých kožených bot. Psycholog, který mě doprovázel, nečekaně zmizel a já zůstal sám. Brzy mě obklopili ošuntělí muži; někteří z nich byli opravdu velcí a vypadali jako drsníci. Jeden se mi zvláště zapsal do paměti. Byl neobyčejně svalnatý a na obnaženém hrudníku měl tetování. Středem těla směrem dolů, od klíční kosti až doprostřed trupu, se mu táhla děsivá jizva. Možná přežil operaci srdce s otevřeným hrudníkem. Nebo to mohla být rána sekýrou. Takové zranění by menšího muže – jako jsem byl třeba já – v každém případě zabilo.

Někteří z vězňů nebyli oblečení nijak zvlášť dobře a navrhovali mi, že si se mnou vymění šaty. Nezdálo se mi to jako nijak skvělý obchod, ale nebyl jsem si jistý, jak bych je mohl odmítnout. Vysvobodil mě osud v podobě sporého, vychrtlého vousatého muže. Řekl mi, že ho posílá psycholog, a požádal mě, abych šel s ním. Byl sám, a mě i s mou pelerínou právě obklopovalo mnoho jiných (mnohem větších). Tak jsem ho vzal za slovo.

Vyvedl mě z tělocvičny a ven na vězeňský dvůr; hovořil přitom celou dobu tiše, ale rozumně o čemsi neškodném (nepamatuju si o čem). Pořád jsem se s nadějí ohlížel po otevřených dveřích za námi, od nichž jsme se stále více vzdalovali. Nakonec se konečně objevil můj supervizor a zamával na mě, abych se vrátil. Nechali jsme vousatého vězně a šli do soukromé kanceláře. Psycholog mi řekl, že ten neškodně vyhlížející drobný muž, který mě odvedl z tělocvičny, zavraždil dva policisty, ale nejdřív je přinutil, aby si sami vykopali hroby. Jeden z těch policistů měl malé děti a během kopání kvůli nim prosil o život – přinejmenším podle vrahova svědectví.

To mnou skutečně otřásl.

O takových událostech jsem samozřejmě četl – ale nikdy se pro mě nestaly ničím *skutečným*. Nikdy jsem se nesetkal s člověkem, kterého by se něco takového třeba jen okrajově dotklo; a rozhodně jsem se dosud nesetkal s nikým, kdo by něco tak hrozného skutečně udělal. Jak mohl ten člověk, se kterým jsem mluvil – a zdál se být úplně normální (a zdánlivě neškodný) –, provést něco tak strašného?

Některé z přednášek, co jsem tehdy navštěvoval, probíhaly ve velkých posluchárnách, kde studenti seděli v několika sestupných řadách za sebou. Na jedné z těchto přednášek – dost příznačně to byl *Úvod do klinické psychologie* – jsem zakusil opakované nutkání. Sedl jsem si za nějakého nic zlého netušícího kolegu a poslouchal přednášejícího profesora. V jisté chvíli přednášky jsem pokaždé začal cítit nutkání zabodnout hrot pera do krku osoby přede mnou. Tento impuls – naštěstí – nebyl nepřekonatelný, ale byl dost silný, aby mě zneklidňoval. Co jsem to za hrozného člověka, že mám takové nutkání? To přece nejsem já. Nikdy jsem přece nebyl agresivní. Byl jsem většinu svého života menší a mladší než moji spolužáci.

Zhruba měsíc po své první návštěvě jsem se vrátil do vězení. Během mé nepřítomnosti dva vězni napadli třetího, kterého podezírali, že je donašeč. Drželi ho nebo svázali na zemi a jednu nohu mu roztloukli na kaši olověnou trubicí. Opět jsem byl překvapený, ale tentokrát jsem zkusil něco jiného. Zkusil jsem si představit, *opravdu představit*, jaký bych musel být, abych něco takového udělal. Celé dny jsem se soustředil na tento úkol – a zakusil jsem úděsné zjevení. Opravdu strašlivý aspekt takové krutosti nespočívá v tom, že bych se jí nedokázal dopustit nebo mi byla vzdálená, jak jsem se naivně domníval, ale v tom, jak je snadná. Od násilnických vězňů jsem se tolik nelišil – nelišil jsem se *kvalitativně*. Byl jsem schopen udělat totéž co oni (i když jsem nic takového nedělal).

Tohle zjištění mě opravdu vyvedlo z míry. Nebyl jsem tím, za koho jsem se považoval. Kupodivu však zmizelo nutkání někoho bodnout perem.

Zpětně viděno bych řekl, že se behaviorální nutkání projevilo v explicitním poznání – došlo k jeho přesunutí od emoce a obrazu ke konkrétnímu uvědomění – a ztratilo „důvod“ další existence. „Nutkání“ se objevilo jen kvůli otázce, na kterou jsem hledal odpověď: „Jak je možné, že si lidé vzájemně dělají hrozné věci?“ Mínil jsem samozřejmě ty *ostatní – zlé lidi* –, přesto jsem si tu otázku položil. Neměl jsem žádný důvod předpokládat, že dostanu předvídatelnou nebo osobně bezvýznamnou odpověď.

Ve stejném období se dělo cosi podivného s mou schopností konverzovat. Vždycky jsem se rád účastnil diskusí, bez ohledu na jejich téma. Pokládal jsem je za jakousi hru (ne že by na tom snad bylo něco zvláštního). Náhle jsem však přestal být schopen hovořit – nebo jsem přesněji řečeno *nesnesl poslouchat sám sebe*. V hlavě se mi začal ozývat „hlas“, který komentoval mé názory. Když jsem něco řekl, pokaždé něco řekl i ten hlas – něco kritického. Ten hlas používal standardní refrén, který pronášel poněkud znuděným a věcným tónem:

Tomu nevěříš.

To není pravda.

Tomu nevěříš.

To není pravda.

„Hlas“ takto komentoval skoro každý můj výrok.

Nechápal jsem, jak si to mám vysvětlit. Věděl jsem, že zdroj komentáře je mojí součástí, ale tohle poznání jen zvětšovalo můj zmatek. *Která* přesně z těch částí *jsem byl* já – *mluvčí, anebo kritik*? Pokud jsem byl mluvčím, kdo pak byl onen kritik? Pokud jsem byl tou kritizující částí – dobrá, ale pak: jak by skoro všechno, co jsem říkal, mohlo být nepravdivé? Ve své nevědomosti a zmatku jsem se rozhodl experimentovat. Zkusil jsem říkat jen věci, vůči kterým můj vnitřní kritik neměl námitky. Tudíž jsem musel skutečně poslouchat, co říkám; začal jsem mluvit mnohem méně a mnohdy jsem, třeba i vprostřed věty, v rozpacích přestal, abych své myšlenky přeformuloval. Brzy jsem si všiml, že cítím mnohem menší rozrušení a mnohem větší jistotu, když říkám jen věci, proti nimž „hlas“ nic nenamítá. To pro mě byla jednoznačná úleva. Můj experiment byl úspěšný; byl jsem ta kritizující část. Nicméně mi trvalo dlouho, než jsem se smířil s myšlenkou, že skoro žádná moje myšlenka nebyla skutečná, nebyla pravdivá – anebo přinejmenším nebyla moje.

Všechno, čemu jsem „věřil“, byly věci, které mi zněly jako dobré, obdivuhodné, úctyhodné, smělé. Nicméně mi nepatřily – ukradl jsem je. Většinu jsem převzal z knih. Abstraktně jsem něčemu „porozuměl“, a tak

jsem se domníval, že na to mám právo – měl jsem za to, že si mohu myšlenky přivlastnit, jako by mi patřily: domníval jsem se, že jsem to *já*. Hlavu jsem měl úplně nacpanou cizími myšlenkami; úplně nacpanou argumenty, které jsem nedokázal logicky vyvrátit. Nevěděl jsem, že nevyvratitelný argument není nutně pravdivý, ani že právo na ztotožnění s určitými idejemi si člověk musí zasloužit.

Zhruba tehdy jsem četl něco od Carla Junga, a to mi pomohlo této zkušenosti porozumět. Právě Jung formuloval pojem *persony*: masky, která „předstírá individualitu“.³ Přijmout takovou masku podle Junga každému z nás – i těm kolem nás – umožňuje věřit ve vlastní autenticitu. Jung řekl:

Když analyzujeme personu, svlékáme si masku a zjišťujeme, že co se zdálo individuální, je v jádru kolektivní; jinými slovy, že persona je jen maska kolektivní psyché. Persona ve své podstatě není nic skutečného: je to kompromis mezi individuem a společností ohledně toho, jak by se měl člověk jevit. Dává si jméno, získává titul, vykonává funkci, je tím či oním. To všechno je v jistém smyslu reálné, avšak ve vztahu k bytostné individualitě dotčené osoby je to jen sekundární realita, kompromisní výtvar, na němž se často větší měrou podílejí ostatní než jedinec sám. Persona je zdání, dvourozměrná realita, zjednodušeně řečeno.⁴

Vzdor své výřečnosti jsem nebyl skutečný. Bylo bolestné si to připustit.

Začaly se mi zdát nesnesitelné sny. Můj snový život byl až do té doby, nakolik si vzpomínám, relativně klidný; navíc jsem nikdy neměl nijak zvlášť dobrou vizuální představivost. Teď jsem však začal mít tak děsivé a emočně naléhavé sny, že jsem se často bál jít spát. Moje sny byly stejně živé jako realita. Nemohl jsem jim uniknout ani je ignorovat. Obecně se soustředily na jedno téma: jadernou válku, úplnou zkázu – točily se kolem těch nejhorších věcí, která jsem si dokázal – já nebo cosi ve mně – představit:

Moji rodiče žili v běžném domě ve stylu ranče, ve středostavovském sousedství, v malém městě v severní Albertě. Seděl jsem ve ztemnělém suterénu tohoto domu, v obývacím pokoji, díval jsem se na televizi se svou sestřenicí Dianou, což byla ve skutečnosti – v bdělém životě – nejkrásnější žena, jakou jsem kdy viděl. Program náhle přerušil hlasatel zpráv. Televizní obraz i zvuk se zdeformovaly a obrazovku naplnilo zrnění. Moje sestřenice vstala a šla za televizi zkontrolovat elektrický kabel. Dotkla se ho, zachvátily ji křeče a s pěnou u úst vstojně ztuhla, zasažená intenzivním proudem.

Suterén zaplavil zářící blesk z malého okna. Z přízemí domu nezbylo nic. Byl úplně a dočista smetený, zůstala jen podlaha, která teď suterénu sloužila jako střecha. Červené a oranžové plameny naplnily oblohu od obzoru k obzoru. Kam jsem dohlédl, nezbylo nic kromě tu a tam trčících kostlivých černých rozvalin: žádné domy, žádné stromy, žádné známky přítomnosti dalších lidských bytostí nebo vůbec jakéhokoli života. Celé město se vším, co je obklopovalo na rovinaté prérii, bylo úplně srovnáno se zemí.

Pak začalo hustě pršet bahno. Bahno vymazávalo všechno a země pak zůstávala hnědá, vlhká, plochá a ponurá; celé nebe bylo šedé, jako z olova. Několik zmatených a otresených lidí se začalo shromažďovat. Měli u sebe nepopsané a promačkané konzervy s jídlem, v nichž nebylo nic než nějaká nevábná kaše a zelenina. Stáli v bahně a vypadali vyčerpaní a zmatení. Z dalších schodišť vedoucích do sklepů, kde se nepochopitelně usídlili, začali vylézat nějakí psi. Stáli vzpřímeně, na zadních. Byli štíhlí jako chrti a měli špičaté čenichy. Vypadali jako stvoření z rituálu – jako Anubis z egyptských hrobek. Nesli v předních tlapách talíře a na nich kusy sežehlého masa. Chtěli vyměnit maso za konzervy. Vzal jsem si talíř. V jeho středu byl kruhový kus masa čtyři palce v průměru a jeden palec tlustý, špatně upečený, mastný, a v jeho středu byla morková kost. Odkud pocházelo?

Napadlo mě něco strašného. Běžel jsem dolů za svou sestřenicí. Psi ji zabili a její maso nabízeli těm, kdo přežili katastrofu. Probudil jsem se s bušícím srdcem.

Takové živé apokalyptické sny se mi zdávaly třikrát týdně po dobu jednoho roku nebo déle, zatímco jsem chodil na přednášky a semináře na univerzitě a pracoval – jako by se v mé mysli nedělo nic mimořádného. Tomu, co se se mnou dělo, jsem však nerozuměl. Současně mě zasahovaly události na dvou „rovinách“. Na jedné rovině byly normální, předvídatelné, každodenní události, které jsem sdílel se všemi ostatními. Na druhé rovině (která patřila jen mně, nebo jsem si to aspoň myslel) nicméně existovaly hrůzné obrazy a nesnesitelně intenzivní emoční stavy. Tehdy se mi zdálo, jako by tento idiosynkratický, subjektivní svět – se kterým běžně všichni zacházeli jako s iluzorním – ležel *za* tímto světem, který všichni znali a pokládali za skutečný. Co však znamenalo být *skutečný*? Čím bedlivěji jsem se díval, tím méně pochopitelné věci byly. Kde byla skutečnost? Co bylo skutečnou příčinou toho všeho? Cítil jsem, že nejsem schopen žít, pokud se to dozvím.

Můj zájem o studenou válku se změnil ve skutečnou posedlost. Uvažoval jsem o sebevraždách a vražedných přípravách této války ustavičně, celé dny, od chvíle, kdy jsem vstal, až do okamžiku, kdy jsem si šel lehnout. Jak vůbec mohla taková situace nastat? *Kdo za to byl zodpovědný?*

Zdálo se mi, že běžím po parkovišti u nákupního střediska a snažím se před něčím utéct. Běžel jsem skrz zaparkovaná auta, otevíral jsem dveře, proplazil jsem se přes přední sedadla, otevřel jsem další a přesunul se do dalšího auta. Dveře jednoho vozu se znenadání s bouchnutím zavřely. Byl jsem na sedadle spolujezdce. Automobil se sám od sebe rozjel. Někjaký hlas mi nelítostně řekl: „Odtud neutéčeš.“ Byl jsem na cestě někam, kam jsem nechtěl jet. Nebyl jsem řidič.

Začal jsem být velmi sklíčený a úzkostný. Vágně jsem uvažoval o sebevraždě, ale většinou jsem si jen přál, aby to všechno prostě skončilo. Chtěl jsem si lehnout na pohovku a ponořit se do ní, doslova, až by ze mě vyčníval jen